

POLICINELLE, PIERROT EN SINTERKLAAS

Michiel C de Jong

14 februari 2019

Komedianten blijken in de Nederlandse sinterklaastraditie een belangrijke rol te hebben gespeeld. In dit document bespreek ik een aantal aspecten van twee typen komedianten die vrijwel zeker betrokken zijn geweest bij de vorming van de huidige Zwarte Piet. Policinelle en Pierrot zijn afkomstig uit de commedia dell'arte. Ze zijn allebei knechten, maar hebben daarnaast hun eigen specifieke eigenschappen. Uit de 19^e eeuw stammen verschillende bronnen waarin Sinterklaas staat afgebeeld als een Policinelle. De eerste knecht uit het boekje van Schenkman lijkt op een zwarte Pierrot. Een latere knecht op een foto uit 1911 lijkt weer meer op een Italiaanse Policinelle. Toch blijkt, bij nader inzien, dat het waarschijnlijk om een (Nederlandse) Pierrot gaat.

POLICINELLE

Er bestaan diverse variaties op de naam zoals: Policinel, Polichinella, Pulchinella, Poesjenel, Punch en hier weer combinaties van.

Policinelle wordt meestal weergegeven met een misvormd lichaam. Hij heeft vergroeiingen aan zijn rug en buik. Ook heeft hij een oude-mannen-gezicht terwijl hij vaak de rol speelt van een jonge, domme, knecht.

http://hdl.handle.net/10934/RM0001_collect.41948

Hij heeft een opvallend vreemd hoofddekseel. Vaak loopt hij op klompen en hij draagt lelijke of juist mooie komediantenkleding

Policinelle beloont brave kinderen. <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.593170>

Bovenstaande afbeelding uit 1836 komt uit Parijs en heeft een Frans onderschrift. Ik weet niet waarom Policinelle hier brave kinderen beloont, maar gezien zijn uiterlijke gelijkenis met Sinterklaasfiguren is dit een interessant gegeven.

Zie onderstaande sinterklaasfiguren. http://sintenpietengilde.nl/zoek-resultaten/?preview_id=3838& sft kenmerk categorien=edelmanklazen& sfm jaar=0+2025

Een opvallende gelijkenis tussen de Sinterklaas rond 1850 en Policinelle is de volgende:

http://www.vino-online.net/frames.php?PHPSESSID=rb2vcep13ti8m4bl4pv22cm9p4&module=inv&DBApp=spnb&application=spnb_detail&role=Recherche&PHPSESSID=rb2vcep13ti8m4bl4pv22cm9p4&Ident=INV_INVNR&Value=1985.734

<https://www.vino-online.net/spnb/> (zoek op Polichinelle)

Het is moeilijk de overeenkomsten tussen de Polichinelle en het plaatje van Sinterklaas te negeren. Let op de houding, het hoofddeksel, de jas, de kniebroek en de klompen. Sinterklaas is hier dus afgebeeld als een komediant.

Hier nog een paar afbeeldingen van de Polichinelle-trekpop:

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:POP01:01224>

PIERROT EN POLICINELLE

Het Rijksmuseum heeft meerdere bronnen waarin zowel Pierrot als Policinelle voorkomen. Bijvoorbeeld:

<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.554128>

<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.556677>

Pierrot werd in Italië Pedrolino genoemd en in Nederland ook wel Piet of Pieter. We kennen het normale uiterlijk van Pierrot met het witte, pyjama achtige, tenue en molensteenkraag. De meeste Pierrots dragen geen hoofddekseel. Maar er zijn er ook met een puntig hoedje:

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:RA01:30051001524427>

<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.456320>

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:SFA03:SFA022816920>

Volgens musea in Nederland ziet hij er ook als volgt uit:

<https://www.boijmans.nl/collectie/kunstwerken/2828/pierrot-met-gitaar>

<https://krollermuller.nl/gino-severini-pierrot>

Deze Italiaanse schilder heeft hier ongetwijfeld Policinelle geschilderd. In Nederland wordt hij echter voor Pierrot aangezien. Een dergelijke interpretatie van de oorspronkelijke Pulcinella komt vaker voor:

<https://www.geheugenvannederland.nl/nl/geheugen/view/carnaval-jeugdige-pierrot-boerinnetje-tijdens-jeugd-carnaval-berlijn--etty-hirschfeld?coll=ngvn&maxperpage=36&page=1&query=pierrot&identifier=SFA03%3ASFA022816>

954 _en hier: <http://www.carnavaldebinche.be/Depierrot.html>

Hier zien we Policinelle samen met de witte Pierrot. Ook deze Pierrot draagt een langwerpige hoed.

<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.556677>

De commedia dell'arte in Nederland is weliswaar afkomstig uit Italië, maar is vervolgens vernederlandst. De historische diepgang en betekenis van figuren als de uit Napels afkomstige Policinelle is in Nederland grotendeels verloren gegaan. https://www.dbnl.org/tekst/eren004invl01_01/eren004invl01_01_0001.php

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:UBL02:PK-F-PKL1674-041> (foto Indonesië)

Uit de voorgaande analyse van bronnen blijkt dat de oorspronkelijke Policinelle in Nederland als Pierrot werd (en nog altijd wordt) aangezien. Het is natuurlijk mogelijk dat de figuur op de foto in Indonesië niet door Nederlanders, maar bijvoorbeeld door Italianen aan het toenmalige Sinterklaasfeest in Indonesië is toegevoegd. Dat neemt niet weg dat hij door toenmalige Nederlanders waarschijnlijk Pierrot werd genoemd.

PIERKE UIT GENT

Een interessante traditie is die van het poppenspel “Spelleke van de Muide” uit België. Deze komt nog altijd voor in Gent en is als traditie waarschijnlijk halverwege de 19e eeuw (Dus in dezelfde periode als Pieter me knecht) ontstaan. Het poppenspel heeft vier hoofdpersonages:

- (1) Pierke (in de negentiende eeuw “Pierrotje” genaamd)
- (2) Loewie de Lapkensdief (in oude teksten van het “Spelleke van de Muide” “Harlekijn” genoemd)
- (3) Karelke de stotteraar (in oude teksten van het “Spelleke van de Muide” “de bult” genoemd)
- (4) Pier de Langenarm

Karelke (links) doet sterk denken aan Policinelle, Pierke natuurlijk aan Pierrot en Loewie (rechts) aan Harlekijn.

http://www.pierke.be/gents_pierke/

https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/891/224/RUG01-001891224_2012_0001_AC.pdf

PIETERMAN EN SINTERKLAAS

Als laatste nog een Sinterklaasverhaal met Pieterman (wederom die naam), een pop die lijkt op Pierrot. Deze pop is echter niet wit, waardoor hij ook door kan gaan voor andere komedianten als Policinelle. Interessant is dat de kleur van het hoedje en het lijfje elkaar afwisselen. Dit doet erg denken aan de partner van Arlequin op het schilderij van Naiveu. Die komediant heeft afwisselende kleuren op jas en broek. Bovendien heeft hij pompons, net als Pierrot en deze pop:

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:GBR02:811180093>

SCHENKMAN EN PIERROT

Het boekje *Sint Nikolaas en zijn knecht* uit 1850 bevat een knecht die er uit ziet als in het boekje *Pierrot en Arlequin* uit ca. 1872. De schrijver van dit laatste boekje is onbekend (misschien was het Schenkman). De uitgever is J. Vlieger. Dat is de uitgever waar Schenkman ook bij zat. Schenkman zelf was waarschijnlijk niet verantwoordelijk voor de beelden. De uitgever was dat zeker wel. Hierdoor is het minder relevant of Schenkman wel of niet de schrijver is. Overigens is het eerste boekje van Schenkman niet door Vlieger uitgegeven, maar door Th Bom. Dat maakt het geheel wat ingewikkelder. Relevant is dat halverwege de 19^e eeuw, Pierrot op dezelfde manier werd weergegeven als de knecht van Sinterklaas in het eerste boekje van Schenkman. Deze overeenkomst moet je bovendien in combinatie zien met de diverse andere feiten die pleiten voor Pierrot: <http://www.dekomediant.nl>

Pierrot en Arlequin:

https://www.dbnl.org/tekst/_pie001pier01_01/_pie001pier01_01_0001.php